Põimukuu
26. päiv
2008
Nummõr
18 (162)
Leht mass erälde
ostõn 5 kruuni

UMA LEHT

VÕROMAA RAHVA UMAN KEELEN LEHT

Viis kanapessä ütstõõsõ otsan
Kae lk 2

Võromaa kihlkunna: Kanepi
Kae lk 3

Kuis präska pulli kasuma panď
Kae lk 4

Paidran käüti läbi mõtsavele matkarada

Joba neli aastakka tähüstäs Lasva valla Paidra külä rahvas Eesti vahtsõst esisaisvas saamisõ päivä, 20. põimukuud, esimuudu: tuul pääväl käüdäs läbi ja puhastõdas är mõtsavele matkarada.

Tuu matkarada om tsipa rassõmb, ku hariligu raa, läbi tulõ minnä ka Võhandu jõõst ja turni korgidõ pervi pääl.

Timahava olď matkaraa läbikääjit kül tsipa veidemb ku innemb om olnu, õnnõ 8 inemist.

Mõtsavele matkarada om tettü Paidra külä kõgõ kuulsamba mõtsavele Sabbe Augusti avvus, kiä olď mõtsan nika ku 1978. aastani.

Tulõva aasta saa 100 aastakka Sabbe sünnüst, sis proovitas raa läbikäümist suurõmbalt ette võtta, kõnõď Umalõ Lehele Paidra küläseltsingu vidäjä Riitsaarõ Laine.

UL

Teküs rahvapillilaagri

Minevä nädäli peeti Varstun Võromaa rahvapilli- ja laululaagrit, viie pääväga opsõ laagrilidsõ är päält 70 pilliluu.

«Seo olď kõgõ ägedämb laagri, mis meil om olnu,» seleť laagri kõrraldaja Laube Kadri. Midä sis laagrin tetti: lindistedi 70 luuga «laagriplaat», tetti ütine kontsõrt, 20 kannõldajat tei Kanni Tuule iistvidämisel kandlõkoori, Sarvõ Henn tutvusť hindä okariino-koko (savipardsi-muudu vilespill).

Viil olli rütmitunni, sai kullõlda kolmõ ungarlasõ kontsõrti ja oppi ungari tandsõ, küläline Norrast tutvusť skandinaavia muusikat. Edimädsel õdagul küdseti ütidselt maa-ahun lammast.

Laagrihe tulď 43 opilast mitmõst Eesti nukast, poolõ olli Võromaalt. Kõgõ inämb olď 14–17aastaidsi, a ka suuri inemiisi, eski kats 50 aastin Lembitut, kiä haŕodi lõõdsa- ja akordionimängu. Laagri lõpun anti Varstu rahvalõ kontsõrt.

UL

Raamadupäiv Kanepin

HARJU ÜLLE
ylle@umaleht.ee

Tuust, et Kanepi taht raamadukülläs saia, om innembki juttu olnu. Edimäne suur samm om tett: pühäpäävä sai Kanepin nätä hulka kirärahvast ja raamadukaupmiihi, peeti edimäne raamadupäiv.

HARJU ÜLLE PILT

Raamadupäävä üts kõrraldaja, kunstnik Margna Epp (hääd kätt) raamadulaadu pääl.

Raamadupääväl olď hulga ülesastjit. Ummi laulõ ja luulõtuisi loiva ette Contra, Ehini Andres, Kaplinski Jaan, Kauksi Ülle, Merca, Ilvesse Aapo, Rahmani Jan ja Ruitlasõ Olavi.

Anti vällä ka avvuhind «Kanepine hame», miä mõtõld 10 aastakka tagasi välläantu raamatulõ, kon om juttu Lõunõ-Eesti asjust ja miä viil täämbädsel pääväl tähtsä raamat om. Avvuhinna sai Kauksi Ülle uma romaani «Paat» iist.

Päält raamadulaadu ja kiränige esinemiisi tetti valla kunstigalerii, käüti kaeman Kanepi kultuuriluuga köödetüisi paiku ja peeti maaha väiku oksjon.

Raamadupäävä tegemiisi man olli külälise Soomõst Sysmä raamadukülläst. Nimä andva Kanepi rahvalõ hääd nõvvu, kuis raamadukülä toimõndamiisiga edesi minnä. Oodami ja kaemi, miä saa edesi.

Ökofestivalilt löüd egäüts uma

19.–23. põimukuul peeti kolmandat Põlva ökofestivalli. A joba tõist aastakka olli oppusõ ja käümise Põlva liinast peris kavvõl – festivali projektijuht Laanemaa Kai ütelď, et tuud tetäs selle, et kaema tulnu ka inämb paigapäälitsit inemiisi. Ökofestivalil käve timahava 4000 inemise ümbre. «Oppuisi ja käüke vasta olď väega suur huvi, kaŕos pidimi palďodõlõ är ütlemä,» kõnõď Laanemaa Kai. Kõgõ inämb himostõdi minnä Turovski Alekseiga matkalõ. Laanemaa Kai esi jäi kõgõ inämb rahulõ festivali lõpõtamisõ paiga – Karilatsiga. «Järgmädse aasta põhipaik om Räpinä,» ütelď tä ette. Tä luut, et sis saa inämb nätä ka tuu kandi luudusõ-huviliidsi.

UL

PEEDOSAARÕ KAISA

Palďodõ põnõvidõ oppuisi ja tegemiisi siäst valisi ma kaemisõs käsitüükursusõ Pokumaal ja sõidu nellä ökotallo.

Ku ma 19. põimukuu keskpääväl Pokukua ussõst sisse asti, sis tei oppusõlõ tulnu inemise parajalõ vildist ubinit. Nobõhidõ näppõ kesken saisõ Mamastõ käsitüümeistri Kalle Maaja (58).

Tulď vällä, et Maaja om sääne meistri, kiä võtt kõiki ummi tegemiisi hingega. «Inemine piät algusõst lõpuni uma aśa tegemise man olõma. Ei saa nii, et tulõt koskilt poolõ päält ja nakkat puulfabrikaadi pääle tegemä. Sis kaos tuu õigõ aśa mõtõ är. Tähtsä om tuu, et tunnõt iks innemb matõrjaali ja sis nakkat säält ummi kässiga midägi tegemä. Nii saa toolõ aśalõ iks su hing kah sisse,» selleť tä umma nägemist käsitüü tegemisest.

Maaja mõist tetä väega mitund sorti käsitüüd. A Pokumaal kävven jäi külh silmä, et timä leevänumbris om iks viltmine: neo aśa, mis täl üten olli võedu, olli nii ilosa, et mõista-i tuud kuigi sõnnoga kirja panda.

PEEDOSAARÕ KAISA PILDI

«Mis mõro, tuu hää!» opaś Kutkina Liisi ravihaino pruukma.

Kalle Maajal olď hää miil, et timahavadsõl kursusõl nii hulga käsitüühuviliidsi olď. Timä sõnno perrä tasos inemiisil külh käsitüü tegemist oppi, ku om õnnõ tahtmist taad asja tetä.

Määnest käsitüüd tasos tetä, midä inemise ostassi? «Ku midägi tiit, sis kae ja mõtlõ, et kas sa esi säänest asja ostassi. Ku tiit midägi säänest, midä tahat tetä, sis saa aśalõ uma nägo päähä ja ostja tahtva kah süämega tettüt asja,» arvas Kalle Maaja. «Tuuperäst ei tii ma kah masstoodangut: asju hing ja ilo kaosõ sis är.»

Mahhetalon võisi hinnäst hääst kraamist lahki süvvä

20. põimukuul sai kävvü ökotallõ-tuuri pääl nelän talon, kon kasvatõdas söögikraami ilma kihvti ja kunstväetüseldä. Reisijuhtõs olli Kauksi küläst peri Põlvamaa arõnduskeskusõ nõvvoandja Marrani Tiiu ja Sulaoja küläst peri ökoloogiliste tehnoloogiate keskusõ juht Miku Merit (timä tiid mahhetallõ kotsilõ nii hulga kõnõlda, et peris hirm nakkas!).

Sai selges, et egäsugudsõ mahhekraami kasvataminõ om iks kallimb ja saak väikumb ku sis, ku kihvtega pritsi. A tuu tsipa kallimba mahhemaŕakarbi kotsilõ üteľ mahhemarju kasvataja Pendi Raimond, Punni talo peremiis Leevi kandist Varõssilt: «Innemb jätku esä tugituul vai arvutilõ vahtsõnõ jupp ostmalda, ku et latsõlõ mahhemaŕa.»

Oraperä talon kaimi, määndsit maigu- ja ravihaino kasvatas pernaanõ Kutkina Liisi. Mõni näist olď peris mõro maiguga. A näütüses koiroho kõtuparandamisõ kotsilõ üteľ pernaanõ niimuudu: «Mis mõro, tuu hää!»

Kerdohani (Kerdohänni) talo Kanepi kandin Soodomal kasvatas mahhet terävillä. Näil om ka suur uibuaid, kon mi, bussirahvas, hinnäst ribadõs seimi. Mõnikümmend lihaeläjät om talon kah, a neo eläjä ei olõ viil mahhe-eläjis tunnistõdu.

Kaagri (Kaagvere) külä Sepä talo pernaanõ Demitševa Eve pidä lambit, kitsi, küülikit ja kallo. Seon talon tett kitsõpiimäjuust olõs pia keele alla veenü.

Noidõ kitsi piimäst tetäs Sepä talon säänest juustu, miä vii ahnõmbil keele ala.

Ökotallõ tuuri pääle tulnu inemise olli pia kõik sändse, kiä tahtsõ tuud asja nätä ja perän esi perrä tetä. Talopidäjide käest küsti väetüse pandmisõ kotsilõ ja kuis hainaga toimõ tulla. Miku Merit sooviť mahhekraami kasvatajil rohkõmb turu otśmisõga tegeldä ja mitte õnnõ sõpru-tutvidõ pääle luuta. Turu otśmalda jätmine om mahhetallõ üts päämiidsi häti.

Riidi käve vana Võromaa mutukil, eläjil ja inemiisil küläh kuulsa zooloog Turovski Aleksei. Ökofestivali kutsut luudusõmiis tekk huviliidsiga Meenikunnuh, Süvähavval, Ilumõtsah ja Piusal paar tsiiro.

Kõgõ kavõmbalt olď kuulsa luudusõtiidjäga kokko saama tulnu seo liblik. Tedä kutsutas Admiralis ja nukust om tä vällä roninu Itaaliah.

Nigu nätä, om üle Alpõ ja Euruupa lindaminõ ja tuuli pääl mäsotaminõ libligu tsiiva veedükse narmõndama võtnu. Jo sõs tasos Turovskiga kokkosaaminõ seo vaiva är. Inemise saiva külh mutukidõ-eläjide ja kasvõ kotsilõ kõvva targõmbas. Väega huvitav olď, viil tahas!

ILVESSE AAPO jutt ja pilt

Kübärä Merili: looda alalõ hoita Võromaal maakooli elojõudu

HARJU ÜLLE PILT

Kübärä Merili meelest piät oppaja latsilõ iinkujos olõma.

Osola kooli võro keele oppaja Kübärä Merili (25) esi koolin võro kiilt opnu olõ-i. «Kõik om võrokeelitsen perren esihindäst külge nakanu,» ütles tä. Merili eläs parhilla Sõmmõrpalo vallan Puna külän, a peri om Kanepi vallast Hurmi küläst. Merilil sai seo aasta valmis magistritüü võro keele ja kultuuri oppamisõst aoluulidsõl Võromaal. Väiku jutuajamisõ man tundus Merili häätujolinõ ja paistus, et tä armastas Võromaad hingega.

Mis om kirän ti magistritüün?

Mu tüü tsiht om olnu tetä innekõkkõ hindäle selges, mis om Võromaa, määne om võro keele umaperä, kiä omma võrokõsõ, mille om vaia võro kiilt-kultuuri latsilõ ja nuurilõ opada. Olõ pandnu kirja uma keele-kultuuri oppamisõ man vällä tulnu raskusõ ja paknu vällä, kuis oppaja tüüd saanu parõmbalõ kõrralda.

Tahas kõiki tulõvaisi nuuri võro keele oppajit julgusta ni näide tüüd tukõ.

Kas latsõ tahtva koolin võro kiilt oppi?

Et seo tunn olõ-i kohustuslik, sis kõik nuu latsõ, kes tsõõri tulõva, tahtva iks oppi.

Võro keele tunn olõ-i õnnõ keeletunn. Sääl om palʼo esisugumast tegemist mitmõsugudsõ vannusõga latsilõ. Kõik saava üles astu ja tetä midägi ummamuudu. Tuu latsilõ miildüs. Puhtan keeletunnin om sakõst nii, et kõnõlõsõ nuu, kiä mõistva, ja tõsõ omma vakka. Võro keele tunnin tahtva kõik üten lüvvä.

Midä plaaniti seo aasta latsiga tetä?

Võro keele oppaja saa plaanõ tetä sis, ku käen om rehekuu ja ku tsõõr om kuun. Mille: et tunn olõ-i kohustuslik, sis pandas tä hariligult tunniplaani lõppu. Ja tõsõ tsõõri omma kah samal aol. Tuuperäst ei tiiä, pallo ja mis vannusõn latsi võro keele tsõõritunni tulõ ja midä nä joba mõistva.

A kimmist aśost (võro keele nätäl, Puiga näütemängu päiv) proovimi iks ossa võtta ja egä aasta olõmi vanal Võromaal ka huvisõidul käünü.

Hariligult om nii, et noorõ oppaja ei taha maalõ tüüle minnä. Kuis teil taa tullʼ, et nüüt lää maalõ oppajas?

Ma olõ kõgõ tahtnu kimmähe kodokanti jäiä, kon eläse mu sugulasõ ja vanõmba.

Mul olʼ valli kas Meremäe vai Osola kuul, kohe olʼ vaia eesti keele ja kirändüse oppajat. Ma valõ sis Osola kooli. Esi olõ opnu nii väikun maakoolin ku suurõn liinakoolin. Oppaja praktikat olõ ka mõlõmban saanu. Olõ-i suurt vahet, kas tüütät maavai liinakoolin, a maal om inemiisi läbikäümine vabamb ja loomuligumb. Maakoolin tunnõt kõiki latsi ja vanõmbit ni saat latsivanõmbidõga parõmbalõ kuuntüüd tetä.

Midä soovitati nailõ noorilõ oppajilõ, kes ka tahasi võro kiilt oppama naada?

Latsõn ma es kõnõlõ ülepää võro kiilt ja vanõmba latsiga es kõnõlõ kah, a umavaihõl kõnõli nä võro keeli. A ku vanõmbas sai, naksi esihindäst võro keeli kõnõlõma nii vanõmbidõ ku küläinemiisiga.

Võro keele oppaja tüüd naksi ma ka tävveste nullist pääle. Naksi kirändüst lugõma, kullõma siist-säält, kõnõli tõisi võro keele oppajidõga ja Võro instituudi tüütäjidega ja nii mõttõ tulliva.

Om vaia tahtmist ja julgust alosta. Tasos iks tuud tetä, selle et latsilõ miildüs ja ku sa esi ka nakkat tegemä, sis tulõ sääne vaimustus pääle ja tahat tetä ja tahat, et latsõ mõistasi parõmbalõ võro kiilt kõnõlda ni tunnõssi umma kodokanti.

Mis ti arvati, kas kunagi võisi terven Lõuna-Eestin võro keelega toimõ saia?

Tuu olõs külh üts suur asi, ku võro keele pruukmisala laembas lääsi, võro keelen saasi kõigin ammõdiasutuisin ja koolõn asju aia. Esieränis illos olõs kullõlda ka latsi ja nuuri uulidsa pääl umavaihõl võro keeli kõnõlõman.

Kas oppaja tüü om rassõ?

Ma ei tiiä üttegi tüüd, mis olõ-i rassõ. Oppaja ammõt om põnnõv, egä tüüpäiv om esisugumanõ, saa palʼo suhelda ja mano oppi. Oppajal om hää miil, ku latsil saa midägi selges vai om huvi herätet.

A nigu ütiskunnan vai suurõn perren om häti tuuga, kuis inemise hinnäst üllen pidävä, nii om ka koolin. Oppaja piät mõistma rassõst saisust välläpäsemist löüdä ja nuuri õigõ tii pääle juhtma.

Oppaja tüü olõ-i õnnõ uman ainõn tiidmiisi anda, a tä piät ka iinkujos olõma ja pandma latsi huvvi tundma noidõ asju vasta, mis omma tähtsä ja huvitava.

Kas ti olõti uma eloga maal rahul?

Olõ õnnõlik, et elä Võromaal, et mul om tugõja pere, elokotus ja meeleperäne tüükotus.

Sõmmõrpalo vallan omma lahkõ ja abivalmi inemise, palʼo opihimoliidsi ja võimõkit latsi. Maal olõ-i kunagi ikäv. Tan piät esiki rohkõmb pingutama ku liinan, rohkõmb tüüd tegemä ja mõtlõma. A tuu hoitki vaimu poolõst tervembä ja rõõmsamba. Looda siiä luvva uma peris kodo ja perre, ni alalõ hoita maakooli elojõudu.

Küsse **PEEDOSAARÕ KAISA**

Võlssi lätś!

Minevädsen lehen olʼ lugu Parksepä perrepääväst ja tuu luu man olʼ võlssi saanu perrepäävä kõrraldaja nimi. Õigõ om **Prantsu Hugo**. Pallõmi andis!

UMA LEHE TOIMÕNDUS

Illos üülaulupido tõi rahva jäl kokko

Tuu päävä õdagu, ku Kanter Pekingin kuldmedali võitsõ, tullʼ hulga rahvast Taʼna lauluväljaku pääle kokko. Kõnõldas, et inemiisi olʼ 70 000 kooni 100 000.

Taa üülaulupido olʼ esieräline – pidolõ olli validu laulu, midä rahvas tiid, a nuu es olõ hariligu koorilaulu ega säändse umptsa-umptsa lorilaulu, a väega ilosa laulu. Laulõ valija olli lännü riski pääle, toonu lava pääle Kalda Indreku, Söödü Jaani, Tuksami, Sibula ja hulga tõisi, kedä innekõkkõ või pitä väikun ruumin ja väikumbalõ seltskunnalõ esinejis. A seokõrd laulsõ kõik taa rahvamass naidõ laulõ üten ja vast tuuperäst, et naa laulu omma ilosa, ühenḑ üülaulupido rahvast viil inämb.

Ma kai üülaulupito telekast ja arvada tekk tuud inämbüs Võromaa inemiisi. A esiki telekast kaiõn sai tuust väega võimsa tundõ. Kõgõ inämb tulõt üülaulupido miilde keväjäst Umma Pito, kon võrokõsõ säändse hää ütidse tundõ saiva. Paistus, et sääne suur ütenlaulminõ eesti rahvalõ passis, kuigi om küland vahtsõnõ kommõ ja saksu perrä tett. A perämädsel aol om laulupido mano tuudu kõvastõ peris umma, kõrrast inämb lauldas vanna regilaulu ja säänest hingest tulõvat ilosat autorilaulu.

Järgmäne Uma Pido plaanitas pitä 2010 aastagal. Tuu, ku häste timahavanõ Taʼna üülaulupido kõrda lätś, võinu anda Uma Pido kõrraldajilõ julgust samma rita edesi aia. Kõik laulu, midä suurõ rahva iin lauldas, et piäki olõma nii hirmus tuntu. Pääasi, et naa omma ilosa ja rahvast ühendänü.

RAHMANI JAN

UMA LEHT
Telmisenummõr 00917
Ilmus egä katõ nädäli takast tõsõpäävä
Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro
E-post: umaleht@umaleht.ee; info@umaleht.ee
Päätoimõndaja kt: Jan Rahman 78 222 21, 56 606 494
info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org laivi77@hot.ee
Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster 56 213 177
mariko.faster@gmail.com
Välläandja: Võro Selts VKKF
Trükjä: AS Võru Täht
Leht Internetin: http://www.umaleht.ee
Lehe välläandmist tugõva:
Riiklinõ programm «Lõunaeesti kiil ja kultuur»
ja
EESTI KULTUURKAPITAL

Perimüsmuusiga Aida mano luudu August Pulsti opistu ots ummis tegemiisis pille

Seo aastaga Villändi folgi aigu kingiti opistulõ edimädse viis pilli: kats kannõld, plokkflööt, trumm ja karmoška. Pildi pääl omma üten noidõ pillega opistu juhataja Joonsi Sofia (hääd kätt) ja perimüsmuusiga teedüsekogo hoitja Selgalli Marion.

Pille, tiidmist ja pilte vannust ja vahtsõmbist pillest koŕatas edesi. Joba omgi mano tuudu üts karmoška ja rahvakannõl. Kingidü pilli omma küland hään kõrran, mõnt võit kõrraga pruukma naada, mõnt piät veidü kõpitsõma. Ku kinkalgi om koton mõni saisma jäänü pill, sõs opistun võedas tuu vasta, säedäs kõrda ja andas vahtsilõ opjilõ pruuki.

Ka huvitasõ korjajit pildi vannust pillest ja pillimängust. Noid om kah päält folki mano tuudu. Näütüses pilt Villändi legendaarsõst saepilli mängjäst, niisama vannu lindistüisi esi muusikaga.

Selgalli Marion kuts inemiisi ummist vannust piltest ja pillest teedä andma: «Om tähtsä, et pilli es saisnu koton kapi otsan, a et kiäki naid pruuknu. Vana foto rahvamuusikist, üleskirotusõ ja lindistüse ei piä õnnõ kodoarhiivin olõma. Mõnikõrd inemise esi ei tiiäki, mändse väärtüse näil koton omma.» Ku inemine ei taha umma fotot vai lindistüst peris käest är anda, sõs tetäs tuust opistulõ koopia.

Inämb teedüst saa Selgalli Marioni käest tel 5662 0143, marion@folk.ee.

OJARI TRIINU jutt ja pilt

Kannust. Ja rebäsist kah

Är käkit kanapesä

Kanapessi tiid egäüts, et sinnä kana uma muna tsilgutasõ. Viil üteldäs vanarahva tarkusõ perrä, et tulõ jättä üts muna luutõs, et kana tühäs koŕatuhe pessä vahtsõst munõsi.

Mul kadonu vanaimä käsk vanaesäl tetä puust muna. Tuu olʼ sama rassõ ja samma värvi ku peris muna. Mul imä kaivaś, et tulõ osta rohkõmb «Kanapoli», et nä parõmbalõ munõsi. A võta näpust, mõnõ kana mõtli hindäle vahtsõ pesä vällä.

Mi laut om külmä iist hainapõhuga är täüdet. Et inämb lehmä ei olõ, sõs om tuu täüdüs aastitõga alla vaonu. Täüdüst om kah aigaolt allapanussõs kakut. Võhlu omma kah vahtsit uusi ajanu.

Tuuperäst omgi kannol nüüt häid käkmiskotussit, mida esi ei mõista arvadagi. Õks om niimuudu, et ku munnõ veidemb, sõs om tiidä, et kongi om vahtsõnõ pesä munnõga. Kõik aig om tuu üles lövvet, a seokõrd es lövvä mitu nädälit tuud pessä üles.

A ütskõrd hainakuun imä juhtu nägemä, et kana tuu pesä päält tulõ. Kana näüdäś pesä är. A muido om kana kavval tsirk, tä ei näütä huupi umma pessä.

Ku ma muna är korssi, sai viis tükkü. Hää miil, et är käkitüst pesäst muna kätte sai. Üts muna olʼ katski sõkut.

Et pesä kuivas jääsi, võti põhutuustiga tuu lämu är. Ja midä ma näi: umbõs viis-kümme sentimiitret süvämbän olʼ muna nätä. Võti sõs põhu är ja löüdse vahtsõ pesä. Munnõ olʼ katõsa tükkü.

Lasi käega üle pesä, es tunnõ midägi kahtligast. Pesä olʼ tasanõ. Mõtli, et vast om viil sääl all pesä munnõga. Ja olʼgi. Kümme munna. Jälki tasanõ pesä. Veerist es saa midägi arvo, et allpuul viil munnõ olõsi. Ja kae imeht, sai niimuudu viil katõ kõrra jao munnõ. Katskümmend üts. Kokko sai tuust viiekõrralisõst pesäst 44 munna, üts katskinõ muna päälekauba.

Pääst käve läbi, et alomadsõ muna võiva olla halvas lännü. Tuuperäst panni egä kihi eräle. Katskilüümise aigu õnnõ kolm munna haissi.

Viil üts tähelepandminõ. Munnõ korjamisõ aigu käega tundsõ, et pesä olʼ altpuult jahe. Kõrdovahelinõ põhukiht es lasõ alomiidsil munnõl lämmäs minnä. Mõtõlda, ku suur Jumala tarkus om toolõ tsirgulõ antu.

Muna koŕadu, mõtli, et pidänü pilti kah tegemä. A sõs turgaʼ päähä, et pildi pääle jääs õnnõ pesä munnõga. Filḿmä pidänü, sõs olnu kõik toimõndaminõ nätä.

Või-olla om kellelgi säänest asja ette tulnu ja tä või mõtõlda, et tiidä värk. Mullõ külh olʼ vahtsõnõ asi, midä sai är käkit kanapesä kotsilõ teedä ja kirja panda.

MANDLI SULÕV

Vaia om rebäsekäpä-säädüst!

Istsõ üte hummuku lavva veeren ja kai – repän kõnd aknõ takan, vaivalt miitre jagu sainast. Tuu tälle es loe, et mul om ümbre maja kinnine aid. Ütel mu tutval om 1,5 miitret korgõ kana-aid, mille ütes sainas om kuurisain. Ilda aigu olʼ repän istnu kuuri otsan ja kaenu, kuis saanu alla kannu sisse hüpädä.

Mineväaasta ma kirodi, kuis repän vei är mu pini söögipoti. No olʼ iks häbemäldä! Päält linnukide päält marutõvõvaktsiini pildmist om rebäsit ja kährikit perädü palʼo siginü ja nä omma väega häbemäldüs är lännü.

Jahimehe näid kah hää meelega laskõ ei taha. Tuuga köüdüssen tullʼ mullõ miilde, et ku ma lats olli ja Urvastõ kandin elli, sis jahimehe inne suurõ eläjä laskmisõ lupa es saa, ku olli ette näüdänü kimmä hulga varõssõjalgu.

Siist ka ettepandminõ: jahimehe las laskva kõgõpäält rebäsit ja kährikit, näütäse kimmä jao käppi ette, muido suuri eläjide laskmisõ lupõ ei saa. Nii saanu vast tuust rebäsenuhtlusõst vallalõ.

KRUUSAMÄE MAIMU

KANEPI KIHLKUND

Kanepi kihlkund Võromaa sisen

Ku Võro liin 224 aasta iist asutõdi, sis nakaś Katariina kerikulõ võrokõisi hingekaŕusõs käümä Johann Philip Roth Kanepist. Viie ajastaja peräst valiti tä Võromaa kihlkundõ vaimlidsõs juhis, Võromaa praavuskis.

Kanepihe tulti keriguoppajidõ konventi pidämä, tetti näide edimäne raamadukogo ja Opõtadu Eesti Seltsi iinkäüjäs peet lugõmistsõõr. Sääl arotõdi inemiisi ello, haridust, kiilt ja muudki.

Kanepist käve tuu kerigu- ja vaimlidsõ elo juhtminõ 20 ajastaiga. Tuu ao seen asuť praavusk Roth Kanepin edimädse kihlkunnakooli (1804), panď alosõ muusiga-, põllutüü- ja käsitüüoppusõlõ, panď talorahvasäädüse lõuna-eesti kiilde (1804), anď vällä edimäst võro-tartokeelist nädälilehte (1806), kõrralď priinimmi andmist (1810), asuť vaesidõ tütrigõ käsitüükooli (1811).

Aoga sai Võrost Lõuna-Eestin Tarto perrä tähtsämb haridusliin. Kanepi kihlkunnakoolist lätś koolitii inämbältjaolt Võrro pia sada ajastaigu. Nii panď vabas mehes last Weizenbergi Andres uma mõlõmba poja Võron kängsepäs opma: tulõvadsõ edimädse eestläsest kujoragoja Weizenbergi Augusti esä Jaani ja luulõtaja Juhani esä Kusta.

Peräst praavuski kuulmist tulľ Kanepihe köstres Ludvig Treffner. Tä ehiť edesi Rothi luudu pääle kultuuri ja vaimuello. Tä poig Hugo tsurmsõ takast Tarto ettevõtmiisi perrä tegemä: luudi Kanepi Laulu Selts, miihikuur lätś edimädsele laulupidolõ (1869) ja ehitedi edimäne seldsimaja (1887).

Eesti Vabariigi aigu olľ Kanepil Võro liinaga kimmäs läbikäümine. Talomehe käve Võro turu pääl ja laadal umma kaupa möömän. Kanepi Aabõli raamadupuut sai Võro raamadupoodist raamatit. Ku Priitahtligõ Pritsimiihi Selts ummi tegemiisi alosť, sis olľ Võron iks nätä Kanepi pritsimiihi uhkõt rivisammu. Imäkiilse Aleksandrikooli liikmise hääs koŕaś Kanepi kihlkund ummi pitõga kõgõ rohkõmb rahha inemise kotsilõ. Illos Uma Pido tulõť miilde, et Kanepi kihlkunna koori olliva Võromaa laulupitõl kõgõ laulman, olľ tuu sis Kreutzwaldi mälehtüssamba vai Kandlõ maja hääs.

Mu vanaesäl Jõksist olľ postivuur ja esä lätś vanaesä iist hobõsõga Võrro posti viimä/tuuma ja võtsõ minno edimäst kõrda Võrro üten, vast Saksa aol. Küll olľ tuu tii pikk! A Võron ostsõ esä mullõ traadist ja läükväst lillast paprõst tettü pupimüübli ja väsümine olľ nigu peoga pühit.

Päält sõta käve Võrolõ bussi asõmõl furgooniga veomassin. Sinnä pässi pääle õnnõ komandeeringuga. Püssämiis istsõ kah kabiinin – peläti mõtsavelli. Mu esä pidi ütskõrd kooperatiivi raha Võrro viimä. Tä pandsõ raha vana liivadsõ ja paigat kardokakoti sisse. Ku autokasti ronisi, lei koti jalaga pingi ala nukka ja istsõ sinna pingi pääle. Üteľ, et vanamiis saatsõ Võrro kardokidõ iist kotiga kunstväetüst tuuma. Ku Erästvere palo pääl mõtsavele auto kinni pei, es mõista nä esä käest midägi võtta.

Sis lõppi tuu illos aig Võromaal. Eski Võron opva koolilatsõ aeti Põlvahe, et sääl keskkuuli tetä.

Väega tahassi, et Kanepi koolin-latsiaian iks mi imäkiilt opatasi, hoitasi tuud vanna Võromaa kultuuriperändit ja Võromaa hinge. Tuu om jo mi kõigi rikkus. Müts maaha noidõ nuuri inemiisi iin, kiä mi vanna kiilt-kultuuri hoitva ja edesi arõndasõ.

HIRVLAANÕ MILVI,
Kanepi aoluu- ja kodo-uurja

Põlinõ põllumiis piiri päält

HARJU ÜLLE
ylle@umaleht.ee

Tammõ mõisa Mäe-Matsi talo takast juusk Kanepi kihlkunna ja ütteaigu ka vana Võromaa piir. Mäe-Matsil eläse Hausenbergi: kõva umakandi elo iist saisja, tüüandja, spordi- ja kultuuri tugõja. Näide juurikas kasus kodomullan joba vähämbält 300 aastakka.

HARJU ÜLLE PILT

Hausenbergi Arvo ja Anne-Ly üten tütrepoja Remiga.

«Jah, nii 1700. aastast pääle omma mu esivanõmba seo kotussõ pääl elänü,» seletäs peremiis Hausenbergi Arvo (46). «Vähämbält päält 1800. aastat omma nä olnu Hausenbergi-nimelidse.»

Tallo naaś Arvo pidämä õkvalt päält tuud, ku kolhoos lakja lätś. Mäe-Matsi talon saa täämbä tüüd 12 inemist. Laudan om 128 piimälehmä, õhvakõisi tõist samapalľo pääle. Jahu om kah umast käest: 430 hektäri nurmi pääl kasus söödävili, lisas lätt müüki rapsi, timahavva vast ka nissu ja rükä. «Saagi omma ilusa, a kättesaamisõga om hädä ja kvaliteet tuuperäst kimmäle kannatas,» om Arvo viläkoristamisõ aol tsipa murrõn.

«Ku Eesti maaelol lätt häste, sis lätt meil kah häste, a ku lätt halvastõ, lätt meil kah halvastõ,» seletäs Arvo ja arvas, et parhilla om maaelo astnu sammu taasperilde. Eesti riik ei saisa uma põllumehe iist nigu tõsõ riigi saisva: «Kuis saa piimä hinda iks nii palľo alla laskõ, 1.50, ku sa olõt hinnaga rehkendänü ja investeeringit tennü!»

Arvo meelest tugõ Eesti riik väega palľo suurtuutjit. «Tegeligult piässi Eestin olõma määnegi piir, millest rohkõmb ei tohes ütel tuutjal maad käen olla,» om Arvol maaelopoliitigast uma kimmäs nägemine. «Et maaelo alalõ püsünü, piäsi egäl talul, olkõ tä sis kasvai kümne-hektäriline, olõma võimalus umma kraami müvvä, ka egäle ubinalõ pidänü turg olõma.»

«Küsümüs om tollõn, kas riik taht maaello vai tuud, et rikas liinarahvas ost kõik kotussõ suvõelämiisis är,» seletäs tä. «Tuutmist ei olõ, hain purutõdas är – jäätmaiõ kõrranhoitmisõ tukõ andas. A ökoloogilidsõlt om seo jumala võlss! Luudust om saastõt ja tuu iist mastas pääle kah viil! Õigõ põllumiis nii ei teesi!»

Arvo tund uma kodokandi peräst murõt. «Mis saa viie aasta peräst? Puugi külän om üle kümne talu, kon omma 70-80aastadsõ ja noorõ omma liina lännüvä är. Viie aasta peräst kas jääse tühäs vai liinamehe ostva är,» murõhtas Arvo. Umaaigsõ koolikaaslasõ omma suurõlt jaolt är liina lännü.

Latsilõ maaelo istus

«Mullõ maaelo miildüs ja latsõ omma kah tuudsamma miilt, näid liina ei kisu,» ütles tä.

Arvol om kats poiga Reijo (22) ja Risto (20) ja tütär Reelika (21). «Vanõmbal poisil om uma firma tettü kõrvalõ. Suvõl omma nä kõvastõ ammõtin: ma es kujotanu ette siloteko ja viläkoristust, ku poisi abin es olnu,» seletäs Arvo. «Latsõ omma meelega maal.» Tütär om kah abis kipõl aol söögitegemisega, a päämidselt kasvatas tä pia katõaastast poiga Remit.

Talo raamadupidämine ja miiskunnalõ söögi tegemine om naasõ Anne-Ly pääl. Viil tegeles tä piimäkaŕa arõtamisõga. Hobis omma täl lilli ja tandsminõ. Anne-Ly om peri Rakverest, a Virumaalt Võromaalõ tulõminõ olõ õs timä jaos joht rassõ. Eski võro keele om tä häste är opnu ja lugõ Arvolõ vahepääl Umma Lehte ette.

Maaelo poolõ kisk Anne-Lyd joba latsõst pääle, kukki tä peläś hirmsahe lehmi. Et sõsar tulľ Valgjärve kanti mehele, naaś Anne-Ly sääl käümä. Arvo olľ kolhoosi autojuht ja käve tütärlatsilõ signaali laskman. «Nii saivaki virukõnõ ja võrukõnõ kokku!» naard Anne-Ly. Lehmäpelgämisest sai tä aoga üle ja ämm opaś lehmänüsmise är.

Mis toonu nuuri rohkõmb maalõ? Ku nä inämb tukõ saanu, lööd Arvo. «Suurõlt kuulutõdi vällä nuurtalonigõ toetus, mul poiss kah tekk, om tegijä ja hingega, a es anta tukõ. Noorõlõ inemisele om tuu vallus lüük. Koolitüü om jah poolõlõ, a et tä joba maaülikoolin põllumajandust opp, tuu näütäs, et mõtõ liigus maa poolõ.»

Ei liigu ka poja plaan vanast Tammõ mõisa kivilaudast rahva kokkokäümise kotus tetä: vald ei olõ katõ ja poolõ aastaga sutnu oksionni vällä kuuluta. «Nuurilõ olõssi midägi vaia, umal aol olľ meil Puugi ja Tammõ rahval uma võrguplats ja puha, kõik es mahu mängmä,» tulõtas Arvo miilde. Täl olnu maru hää miil, ku kunagi sääne aig tagasi tulnu.

Kuis kotkamiis ja põllumiis läbi saava?

Sellise Urmas, kotka-uurja, Arvo kooliveli Valgjärve koolist:
«Häste! Kävemi kuun koolin, timä olľ must üts aasta iinpuul. Kävemi üten spordivõistluisil, Arvo juusk sis must kipõmbalõ. A nüüt joosõ ma rutõmb! (*naard*).

Ku mul om api vaia, sis Arvo iks avitas. Hää miis om. Üts kõvõmbit põllumiihi siinkandin. Palľo seo kandi kaŕalauda omma pankrotti lännü, a Arvo pidä vasta.

Ku tä midägi tege, sis häste. No mullõ tundus vahepääl, et täl om rohkõmb tüüd, ku tä jõud är tetä.»

Mis miis Hausenbergi Arvo om?

Luiga Anu, Valgjärve valla kultuurielo vidäjä:
«Üts kimmäs maamiis. Aśalik, rahulik, sõnapidäjä miis. Tühje sõnnu ei anna ja sõpru hättä ei jätä. Ku määnegi külä vai kodokandi üritüs om olnu, ei olõ tä kunagi är ütelnü, ku timä käest toetust om küsütü.

Arva tuud kah, et ku inemine om joba kolm kõrralikku last üles kasvatanu, om seo suur panus ütiskunnalõ. Toda inämb, et Arvo puja opva põllumajandust ja säädvä hinnäst kodokanti, tütär läts kah naabriküllä mehele.»

Kuis Soodoma külä nime sai

SAARÕ EVAR

Päämine asi om är kõnõlda, kuis Soodoma külä nimi parhilladsõ kotta pääle sai.

Inne sõta olľ tan Erästvere. Erästvere mõisa olľ olõman joba 15. aastasaal. Kas Erästvere kotussõnimi om peri mõisast vai küläst, tuud ei saaki kimmäle är otsusta. Või-olla, et küläl olľ vanal aol tõnõ nimi ja mõisa, miä om taa suurõ külä puult kaiõn nigu üts viirpoolinõ veerekene, sai Erästvere nime umaette.

Niisamatõ või olla, et Erästvere nimi om peri joba 1800–1700 aastat vanast sõõrutegemise ja *vere*-nimeliidsi külli tegünemise lainõst. Külä jõudsõ vaihõpääl suurõs kassu ja mõisa sai nime külä perrä. Ku 400 ja rohkõmb aastat tagasi naati talupoigõ ütsilde kirja pandma, sõs olli mõisa ja külä joba ütenimelidse. Muiduki om Erästveret sakõstõ Alaküläs ja Mäeküläs jaetu, tõnõkõrd ka Suurõsküläs kutsutu.

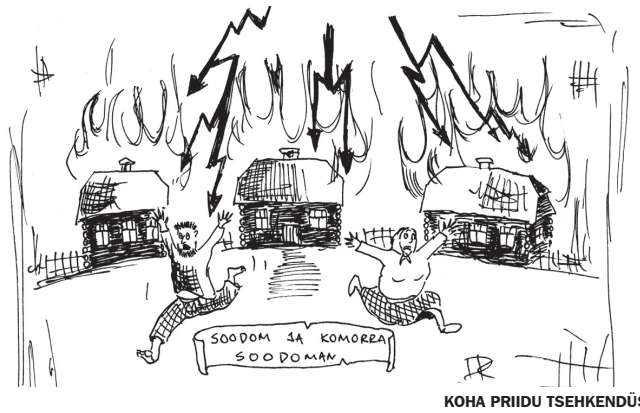

KOHA PRIIDU TSEHKENDÜS

Erästvere külä vannul tallõl nigu Kerdohani, Köönige, Kuuba jt olli suurõ maa. A külä õdagupoolõ viirde Seegemi talu lähküle tekkü üts rida popsitallõ. Edimält naatigi just tuud nukka Soodomas kutsma. Popsikurmu omma ka muialpuul sõimu- ja nalľanimmi saanu: Tutuliin, Juudiliin, Jeruusalemm jt.

1977. aastal käve suurõmb külli kokkopandminõ. Sis kaeti Taľnast, et *Suurküla* ja *Alaküla* omma liiga hariligu nime. Ku joba liitmises om lännü, sõs tulõ ammõtligun pruugin iks huvitavambit külänimmi alalõ hoita. Panti sõs üle poolõ kõgõst innevanaskidsõst Erästvere küläst Soodoma nime ala. Erästvere ammõtlikku nimme olľ vaia mõisalõ.

Nii tulľgi vigurinõ nimi, mille Erästvere peremehe olli popsinukalõ pandnu, nüüt tervele küläle tagasi. Õkva vanasõna perrä.

Kuulsas sai Soodoma nimi pääle viimäst suurt tiiremonti, ku maantiiammõt Võru-Tartu tii viirde külli vaihõjuuni pääle sildi vällä panď. Kesk Erästvere mõtsa külh, a kõik, kiä müüde sõitva, lugõva ja küsüsse. Vast sõs nüüt sai vastatus.

Präska ja pulli

SÄINASTI ASTA

Olli kolhoosiaol Põlva kandin nuurkaŕalaudan tüül. Tahtsõ hää tüüga silmä naada.

Mu palganummõr olõni pullõ kasumisõst. Tuuperäst märgoti eläjile vällä vahtsõt muudu nuumamisõ viie, et näil suurõmb manokasuminõ olõsi. Olu kasvatas miihile kõtu ette, kül tä sis mõos pullõlõ kah – lääva kipõmbalõ tsõõrikumbas.

Sai ammõdimiihi käest lua ja naksi pullikõisilõ präskat tegemä. Pääle õdagust eläjide süütmist panni jahu söödäkärro, kuum vesi pääle ja jäti üüses saisma. Hummogu segäsi sisse melassi (peedisiirup) ja pärmi. Katsõ päält kinni. Lõunas vatuť ja kobruť makus ollõjuuk. Algusõn pulli võõristi, a perän tulľ poolõst pangist (egälütel) viil puuduski.

Kilogrammi kah muudku tulli – päiv ja kilo. Sai tuu iist kittä ja rajoonist avvukirä. Veidü kehvemb olľ eläjil siitmisega – tagaots tükse vurtsma.

Ütel pühäpääväl tulľ mu tõnõpuul appi eläjit tallitama. Mõnõ ao peräst kuuli rüükmist: «Appi, appi!» Joosi helü poolõ, a es näe kongi kedägi. Sis näi eläjide vaihõl musta näoga miist ukõrdaman.

PLATSI LIISO TSEHKENDÜS

«Niigri laudan, kost tuu siiä sai?» käve mõtõ pääst läbi. A sõs röögäť must miis puhtan uman keelen: «Naanõ, kurrat, kos sa olõt?» No sai arvo külh, et tuu must rüükjä mu hindä armsa tõõnõpuul om.

Toimõndi pullisitast pümme mehe mõsuruumi. Sõs tulľ vällä, et pull nõstnu handa, miis tsusanu kühvli ala ja jäänü uutma… A pullil tulnu köhä pääle ja kõik tagaotsast vällä pressit kraam linnanu mu mehele näkko. Terve kuu aigu lõhnati miist rohkõmb ku hinnäst.

Präska panď pulli viil muidki tempõ tegemä. Laulmist es kuulõ (vast es piä viit), a möürässi külh ja kette kõlistiva kõvva, nigu Arsisõ ansambli. Alkohol tege nii inemise ku eläjä lustilidsõs vai sis hoobis ikutsõs – pand hüppämä vai ikma.

Pulli hariligult ei ikõ. A olõ nännü pulli ikman, ku tedä tapalõ viidi. No hüpsi eläjä kõvastõ. Üts keskmäne elläi kisk̀ ketti nikani, ku tuu katski lätś. Pull tõmmaś hanna sälgä ja juusk̀ laudast vällä.

Mõtlimi, et tä taht vabahust ja tulõ lauta tagasi. Paar tunni lätś müüdä, a pulli es tulõ. Naksimi otsma. Joba kavvõst olľ nätä, et lauda takan olõ-i settekaol kaast pääl. Kaost paistu valgõ sarvõ ja hirmunu silmä. Es tiiä, kas puŕon pääga kumahtu mulku vai tekk̀ hindätapmisõ. Miihil juhtu säänest asja puŕon pääga sakõstõ. Settekaost pulli kätte saia olľ väega rassõ, tulľ pruuki auto api. Ku vanasõna ütles: «Jummal kaits joodikit», sõs mi pulli tä külh es kaidsa. Lühkene vabahus massõ trallitajalõ elo.

Pääle tuud ränkä õnnõhtust veimi pulli kuiva kõrra pääle. Präska asõmõl anti piimäjääki: kiä sai lõssi, kiä vadakut. Manokasumist inämb nii palľo es tulõ, a ränki õnnõtuisi kah mitte.

Kuis eesti poiss üle Jenissei ujosi

Taa tõtõlugu juhtu üte Virumaa mehe Lembituga 1970. aastaga paiku (suvõl) Vinnemaal, Krasnojarski krain, Jenissei jõõ keskjoosu pääl.

Juhtunu Lembit ütskõrd Jenissei jõõ keskjoosu man kotusõpäälidse rahvaga ladratama.

Kõnõliva ja kõnõliva, kooni joudsõva kihla vidämiseni: kas Lembit ujos üle laja jõõ vai ei. Senini es ole ütski kotusõpääline inemine säälkandin üle jõõ joudnu ujjo.

No mõtõld, tett – võtnugi Lembit hinnäst alospüksõni palľas ja naanu sis üle laja Jenissei jõõ ujoma.

A vaesõkõnõ olľ pia kipõn jõõvoolun ja saa es suurt midägi tetä. Lõpus vei jõgi tedä kolm kilomiitret allavuulu, inne ku kuiki Jenissei tõsõ perve pääle sai.

A kuis tagasi saia? Ujjo es olõ inämb himmo. Naanu sis Lembit pervest üles vantsma, ku näkk̀ – kolhoositüüliisi buss tulõ suurttiid piten.

Nüüt võtsõ miis jala sälgä ja juussõ kipõstõ, piaaigu paľas, nigu tä olľ, pervest üles.

Pia olľ tä suurõ tii pääl, kon lasksõ viil hää tükk maad bussi takan.

Bussijuht näkk̀ piiglist «lämmind eesti poissi» ni pidi kinni.

Lembit astsõ bussi, istsõ maaha ja jakaś umma tiid rõividõ manu – mis tuust, et ülejäänü inemise muheli.

HOOBI INDREK

Kottõ sitmine

Sabõrna kolhoosi esimiis olľ ukrainlanõ Tsuk, nigu kõik tedä kutsiva.

Kolhoosi alguspäivil mõistsõ tä küländ veidü eesti kiilt kõnõlda.

Ütskõrd lätś Tsuk naasõ mano, kiä villä kottõ sisse panď ja üteľ: «Situ koti kinni kah!»

HOOBI ILSE

Hüvä nõu

Leib külmkappi!

Loi Umast Lehest Kivi Luule juttu, kiä kaivaś, et leib tüküs suvõl hallitama minemä.

Tuu vasta avitas väega lihtsä asi: panõ leib, sepik vai sai külmkappi, sais nätäl aigu julgõlõ är!

KRUUSAMÄE MAIMU

Kuuluda

Müü

Müvvä **ahuküttega kortin** (vüürüs, tarõ, küük, 2. kõrd) Võro keskliiinan kinän kotussõn (umanigu käest). Hind 160 000 kr. Tel 5354 1175.

Ruitlasõ evolutsiooniteooria

RUITLASÕ OLAVI, filosoohv

Ma mõtlõ tõnõkõrd säändsit mõttit, et mille mu naabril om rohkõmb rahha vai mille mõni inemine om must ullimb. Vai mille mõni juu eläjä muudu…

Olõ löüdnü, et kõgõ takan om kimmäs kõrd ja midägi ei juhtu niisama vai kogõmalda, selle et nii ei saaki olla!

Indian om pruugit kastikõrda. Egä inemine käü umma kasti ja ütski kast ei olõ tõsõga võrdnõ.

Kõgõ alomadsõ astmõ pääl omma niiüldä putmalda inemise. Nuu omma nii viledsä tegeläse, et näil umma kasti ei olõki.

Näid kutsutas «puutumatutõs» ja tõisi kastõ inemise näid kässiga ei putu, selle et nä omma kuulnu võro vannasõnna: sitta putut, nakkas haisama.

Kõik saa algusõ tuust, et esätsile Jumala puult ant ülesannõ võimaligult rohkõmb imätsit rasõhõs tetä lää-i kokko imätside ülesandõga laskõ hinnäst õnnõ kõgõ parõmbidõ giinega ja tervil esätsil rasõhõs tetä.

Seost tulõgi, et inemiisi sotsiaalnõ ja vaimlinõ kihistümine saa algusõ joba bioloogilidsõ tasapinna pääl.

Terve, eduka, ilosa ja andõka imädse tetäs niisama tervide, edukidõ, ilosidõ ja andõkidõ esätside puult rasõhõs, näide latsõ saava luudusligus perändis ummi vanõmbidõ hää geeni ja eläse uma elo viil tervembält, edukambalt ja elämisväärsembält.

Veidükese viletsämbide näütäjidega imädse saava hindäle pügälä võrra kehvembä esädse, näide latsõ tuuvõrra kehvembä elo ja niimuudu aśa lääväki – üllest alla.

Maakeeli – miis, kiä ei saa hindäle kuningannat vai kosmeetigaketi umanikku, põrotas kokka ja näide lats ei saa vanõmbidõ puult ello üten muud ku õnnõ külgesündünü andõ putru kiitä.

Retsi riist tüütäs samamuudu nigu pääministri umagi, õnnõ tuu vaihõga, et täl ei olõ suujakkamisõs tõist võimalust ku käändä hindäsugudsõlõ evolutsiooniohvrilõ. Näide latsõkõnõ sünnüs, kujotõlla väits üten, putõl tõsõn käen. Kuritüü, mille tuu lats ütskõrd tege, om joba sama häste ku tett…

Ku jummal on meid loonu, sõs olľ seo timä mõtõ – jaka inemise korgõhe, keskmäste ja alambahe klassi. Mesipaku muudu – juhtõs, tüümehiläisis ja orjõs.

Om tävveste selge, et kapitalism, miä tege bioloogilist ebavõrdsust kõgõ parõmbalõ perrä, om inimkunnalõ kõgõ parõmb. Ütiskund saa-i sada protsõnti orjõst kuun saista, nigu kommunisti taad nägevä, ega sada protsõnti juhtõst, nigu anarhisti taad uman rumalan vaimusilmän ette kujotasõ.

Tossu Tilda pajatusõ

Näkko kirotõt dokument

Bussi pääle tulľ piledikontroll. Kordsun näoga mutikõnõ naaś käekotin puistama, et vannusõ kotsilõ papõrd näüdädä – päält säidsetkümmet aastat om parhilla Võro liinan bussiga sõitminõ prii.

«Olõ-i vaia, mammi! Sul om jo dokument näkko kirotõt,» võtť kontroll mutikõsõ huugu maaha.

Äpärdünü ilmaruumireis

Seo jutukõsõ päätegeläne, parhilla keskiän naistõrahvas, kõnõľ umast latsõpõlvõst.

Uma vele, lelläpoigõ ja tõisi väega nuuri sugulaisiga olľ tä sakõst Paidran vanaimä man. Timä olľ kõgõ noorõmb ja ainukõnõ latśkõnõ, a tõisist es jää sammugi maaha – kõik mängu tekk̀ üten.

Varra keväjä miildü latsilõ nuuri piinüide väega hää paindumisõga kõivõga kosmonautõ mängi.

Viuu! Ja puiõ otsa roninu latsõ sõidi tävvega allapoolõ, nika ku jalatalla maad puttõ: sääne saigi ilmaruumi-reis.

Ütskõrd, ku «reismises» lätś ja latśkõsõ «kosmosõlaiv» maalõ ligembäle naaś joudma, näkk̀ tä, et timä maandumisõ platsi pääle olľ suur sitaunik põllurammus tuud.

A minnä es olõ kohegi, iks edesi! «Kosmonaut» sattõ sita sisse. Plurtsti! niildse unik latśkõsõ kummisaapa. Tuu jäigi sinnä.

Väiku tütrik lätś suurõ ikuga tarõ poolõ, a vanaimä es lasõ tedä üle läve ni saať jõõ viirde mõskma.

Ku tuu naanõ nüüt umaaigsõt äpärdünüt ilmaruumi-reisi miilde tulõtas, sis ütles, et egä kõrd tund iäkülma jõõvett varbidõ vaihõl.

Puravik

Taa lugu juhtu tuul aol, ku Võron sai valmis kino Noorus.

Ütele liinamehele miildü väega naistõrahvas, mehele tundu, et tuul naasõlgi es olõ midägi timä vasta. Nä kõnõli kokko, et läävä kinno.

Ku miis valmisostõt kinopiletidega naasõ poolõ lätś, tulľ naanõ ussõ pääle ja seleť mesimagusa helüga: «Täämbä mitte kuigimuudu ei saa, mul om plaan Kunnamõtsa puravikkõ korjama minnä.»

Naasõl olľ uss veidikese vallalõ jäänü ja miis näkk̀ tõsõ saina piiglist, kuis üükapikõsõ takan küküť pruunõ hiusidõga meesterahvas.

«Sääl om sul puravik,» mõtõľ miis pahatsõlõ. Miil olľ nii hapu, et es olõ tujjo kinno minnä. A piledi visaś tä suurõ süämetävvega Koreli ojja.

Latsilõ

Vastussõq saatkõq Tartu 48, Võro liin 65609 Uma Leht vai info@umaleht.ee.

Manoq kirotagõq uma nimi, vannus, aadrõś ja telehvoninummõŕ. Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai kasette ja Uma Lehe klepse.

Minevä kõrd tulľ kirotaq, määndseq asaq ommaq tarõn.

Avvuhinna saa **Pruti Andra** Haanist.

Seo kõrd täüdäq ärq ristsõna! Vastussõs saat teedäq, kuis kutsutas *sipelgat* võro keeli. Saadaq vastus ärq 4. süküskuu pääväs!

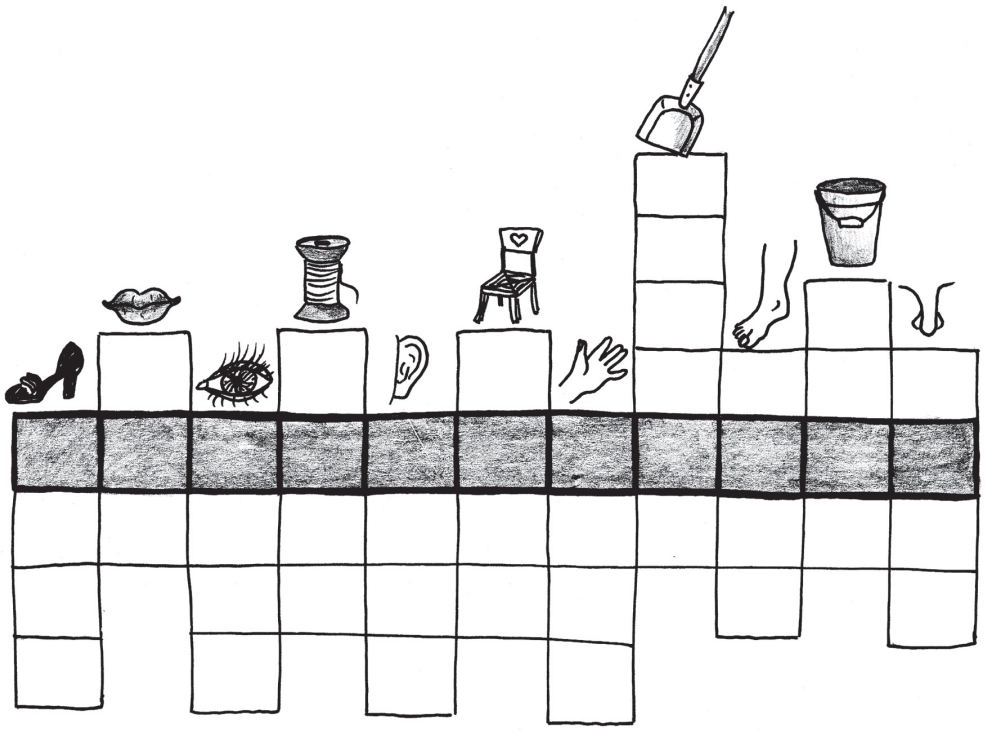

Joonisť LOIGU ANU

Karula kihlkunna sugupuiõ näütüs om valla kooni 21.09
Karula rahvuspargi luuduskeskusõn Ähijärvel iispäävästi nelläpääväni 8–17, R–P 10–18 (süküskuust 10–15).

Kaeq egä kolmapäävä vahtsit Jussi-multikit: www.lastekas.ee → Jussi multikad → multikaq võro keelen!